

Nugent, John C.: The Fourfold Office of Christ: A New Typology for Relating Church and World, Eugene, OR, Cascade Books, 2023

Homoki Gyula

EGY NIEBUHR UTÁNI TIPOLOGIA NYOMÁBAN

John C. Nugent amerikai teológus, a michigani Great Lakes Christian College teológiai tanára arra az ambiciózus feladatra vállalkozik könyvében, hogy mintegy hetven évvel Niebuhr nagyhatású tipológiája után új modelleken szemléltesse az egyház és a világ közötti kapcsolódás lehetőségeit. Nugent szerint a Niebuhr *Krisztus és kultúra* című művében taglalt viszonyulások („Krisztus a kultúrával szemben”, „a kultúra Krisztusa”, „Krisztus a kultúra felett”, „Krisztus és kultúra paradox viszonya”, „a kultúrát átformáló Krisztus”) mára több okból kifolyólag is meghaladottnak mondhatók. Egyfelől a niebuhr-i tipológia objektivista szemlélete azzal kecsegtetett egykor, hogy a mindenkori hívő mintegy a kultúrán kívülről vagy madártávlatból képes a két szféra kölcsönhatásait szemlélni, holott mindannyian részesei vagyunk korunk konvencióinak. Másrészt a szerző sajátosan amerikai kontextusban megállapítja, hogy a szekularizáció felerősödése mellett is a társadalmi vallásosság és szólamai nemhogy letűnőben lennének, de egyre inkább felerősödnek a politikai térben, ez pedig megnehezíti az „egyház” és a „világ” közötti kontraszt megfestését. A könyv bevezetőjében Nugent nem rejti véka alá a különféle affirmatív teológiai irányzatokat magukévá tevő egyházakkal szembeni nemtetszését, amelyek szerinte „barátságra léptek a világgal”, hogy a keresztyénség nevében „jobb helyre tegyék ezt a világot” (3.). Ezt a fejleményt hívatott leleplezni, elemezni és bibliai-teológiai szempontok szerint kiigazítani a szerző által kínált négyes tipológia, amelyben Krisztus hármasságát (pap, próféta, király) a szolgáló tiszttel kiegészítve veszi alapul az egyház és világ közötti kapcsolat lehetőségeit. Bár Niebuhr annak idején egyik általa ismertett típust sem illette az orthodox keresztyén jelzővel, Nugent szükségét érezte annak, hogy a szerinte „legbiblikusabb” papi modellt saját

szempontjaival kiegészítve, azt „meglepően meggyőző” (8.) és „legbiblikusabb” (17.) útként kínálja a huszonegyedik századi egyház számára.

A mű elején a szerző nyíltan felvállalja, hogy vizsgálódását alapvetően a szentírási szövegek tanulmányozásából kiindulva végzi, szemben azokkal a keresztyénekkal, akik „a kulturális kondicionálástól vezérelve zsigeri módon” gondolkodnak a világhoz való viszonyulás kérdéséről (10.). Ez az erősen általánosító ítélet és jellemzés már mutatja azt a hibát, amelybe Nugent a továbbiakban is könnyen beleesik: az általa ismertetett helytelen modelleket mindössze néhány konkrét példára és képviselőre történő utalás erejéig mutatja be, így az olvasó javarészt a szerző interpretációjára és ítéletére van bízva ezeknek a „kulturálisan kondicionált” nézeteknek a megismerésében. A szerző leszögezi, hogy bibliai hermeneutikájában a történeti-kanonikus-krisztocentrikus hármasság megközelítéssel él, ugyanakkor a teológiai olvasat előtérbe helyezésével elemzéseiben gyakran olyan következtetésekre jut, amelyek túlfeszítik a konkrét szövegek történeti szándékait, vagy figyelmen kívül hagyják a tágabb bibliateológiai összefüggéseket. Nugent szerint a kortárs keresztyének által elkövetett további hiba, hogy túlságosan leegyszerűsítően vélekednek a hívők számára egyértelműen kötelező szeretetparancsolatról, aminek következménye, hogy téves módon próbálnak kapcsolódni a világhoz. Szerinte a Szentírás különbséget tesz a hívő Isten, hívő társai és a nemhívők felé tanúsítandó viszonyulások között: a nemhívőt tisztelni, a hívőt szeretni, Istent pedig tisztelni, szeretni és félni kell. Az egyház hibát követ el akkor, ha a világ felé ugyanúgy kíván fordulni, mint a hívek felé – ilyet Isten soha nem kért övétől, így Nugent. Sajnos ennek a sarklatos tételnek az alátámasztására is pusztán néhány igehely citálásával elégszik meg a szerző, külön kiemelve lábjegyzetben (16., 16. lábjegyzet), hogy Jézus felhívása az ellenség szeretetére (Lk 6,27-36), valamint az irgalmas samaritánus példázata (Lk 10,25-27) is a marginalizált zsidókhöz történő odafordulásra biztat, így pedig „Jézus nem terjesztette ki a szeretetparancsolatot a hívők közösségén túlra”.

A Nugent által javasolt négyes tipológiából elsőképp a papi modellt mutatja be, amelyben alapvetően a teremtésben kapott istenképüsből (*imago dei*) levezetett megbízásnak engedve a keresztyének a világ fölötti autoritásra törekednek. A Krisztusban helyreállított *imago* által Isten országa és uralma az egyház által bontakozik ki a világban, s így a hívők felelőssége, hogy a „társadalmi és politikai tekintetben megjobbítsák a világot, vagy felelősségre vonják a világ vezetőit az általuk elkövetett hibákért” (22). A megközeletés erőssége a szerző szerint abban áll, hogy koherens világnézetet alakít ki, és az individualista tendenciákkal ellentétben a strukturális bűnökkel szembeni közös felelősséget hangsúlyozza. Ennek ellenére számos veszélyt is rejt magában. Ezek közül elsőként említi, hogy az Ószövetség egésze elmarasztalóan mutatja be a királyság intézményét, Jézus pedig következetesen visszautasította a címet, sőt, a világi logika szerinti uralkodást szigorúan megtiltotta követőinek. Emellett a királyi modell felé elkötelezett hívők hajlamosak a realizált eszkatológia kritika nélküli átvételére, figyelmen kívül hagyva, hogy a Jézust követők bármiféle uralkodása csakis az idők teljessége után következik be: „A Krisztus visszatérése *előtti* időben arra hívtunk, hogy szolgáljunk, és pont” (32.). Nugent úgy látja, hogy az Isten uralmát képviselők félreértik az *imago dei* koncepcióját, amely nem csak a hívők,

hanem *minden* ember osztályrésze, így semmilyen privilegizált helyzetre nem jogosítja fel az egyházat. A szóban forgó típus ismertetését a szerző javarészt N. T. Wright egyetlen (!) műve és a BibleProject vonatkozó videósorozatát alapul véve végzi (legalábbis ezekre hivatkozik), amely nem győzött meg arról, hogy az általa kifogásolt visszasságok koherens és következetes módon bármely kortárs teológusnál előfordulnának. Bár az ószövetségi kritika és a történelem által bizonyított hatalmi visszaélések valóban óvatosságra intenek a királyi tisztség ilyen féle kiterjesztésével összefüggésben, Nugent elemzésében nem tér ki arra, hogy a Wright által átfogó módon vizsgált Isten uralmáról szóló újszövetségi víziót hogyan is kell helyesen értenünk. Jézussal Isten uralma *már* megkezdődött a világban, s bár a realizált eszkatológia túlhangsúlyozása valóban hegemonikus tévutakra vezette az egyházat a múltban, a koncepció figyelmen kívül hagyásával az újszövetségi ekklezio-lógia egy fontos aspektusa vész el. A reformátori hagyomány, különösen az új kálvinizmus irányzata szintén rendkívüli erőforrást látott a Krisztus uralmáról szóló tanításban, amelynek képviselői (Kuyper vagy Bavinck) érdemes beszélgetőpartnerekként árnyaltabb megfogalmazásokra is juttathatták volna a szerzőt.

A kultúra, társadalom és politika területén dominanciára törekvő királyi modellel ellentétben a „szolgáló modell” a világ iránti felelősségvállalást főleg a világ szükségait betöltő diakóniai szolgálat révén hangsúlyozza. Ha Krisztus óvta övéit a hatalomra kerüléstől, annál inkább buzdította őket a szolgálatra. Jézus maga is szolgálni jött (Jn 13,3-17; Fil 2,5-11), a tanítványok pedig a „szenvető szolga” nyomdokán járva szintén azt az elhívást kapták, hogy szolgáljanak (1Pt 2,21-25). Az egyház a világért van, és a mai világunk, amely végtelen gyanúsnek tartja az intézményes egyház szavait, valóban sokkal nyitottabbnak tűnik az evangélium tettek általi közvetítésére. Mindezzel együtt Nugent úgy látja, hogy a – magyar református fülnek kényes elnevezés szerint – „szolgáló egyház” teológiája fatális félreértéseken nyugszik. A szerző kvantitatív elemzése arra a megállapításra juttatja, hogy az interperszonális szeretetre utaló újszövetségi textusok nagy hányada elsősorban a hívők közötti szeretetről beszél: „Egyetlen szakasz sem írja elő, hogy szeressük a hitetleneket” (49.), sőt, „az sem világos, hogy a Nagy Parancsolatot a hívők hitetlenekkel szembeni viszonyára kellene alkalmaznunk” (50.). A számítások szerint negyvenhat alkalommal Isten azt kéri a keresztyénektől, hogy hirdessék az evangéliumot a kívülállóknak, tizenötször, hogy méltó módon éljenek előttük, hatszor a megtérítésüket kéri, ismét hatszor pedig elkülönülésre buzdít (l. 52., 26. lábjegyzet). A szolgáló modellt követők helytelen perspektívát tesznek magukévá, amikor a világ problémáinak megoldását tűzik zászlajukra. Nugent nem tagadja a hívők felelősségét, de elsősorban az egyházat olyan közösségként képzei el, amely saját életét vonzó példaként tárja a kívülállók felé, amelynek következménye lehet az Isten szerinti rend és élet egyre szélesebb körű megvalósulása. Az Isten országa nem keverhető össze a kultúrával, szögezi le, márpedig akik szolgálatukat e világ problémáinak foldozásában látják, nem veszik elég komolyan az Isten szerinti uralom radikális másságát. Az egyház útja ennek a radikális különbözőségnek a felmutatásában és közszemlére bocsátásában áll – egy feladat, amit a „szolgáló modell” képviselői a szerző meggyőződése szerint gyakran elmulasztanak.

A harmadik típus a „prófétai modell”, amely főleg az Istennel szembeni erők leplezését és az Isten szerinti rend mércéi melletti elköteleződésre hívást tartja a legfontosabbnak. A profétai hangot visszhangzó mai egyházak főként az ószövetségi proféták társadalmi igazságtalanságot ostromozó üzenetét erősítik fel, s ahogyan a klasszikus proféták számonkérték annak idején a népet és a hatalmakat a szociális visszaélések miatt, úgy a modern profétai hangok a politikai döntéshozókat és a gazdaság főszereplőit kritizálják ugyanezért. Nugent úgy ítéli, hogy a „social gospel-t” hirdető váteszek figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy az Ó- és Újszövetségben a prófécia alapvetően mindig Isten népe között szólal meg és az Isten népéhez tartozóknak közvetít üzenetet, nem pedig a körön kívüliek a címzettjei. A profétai egyházak azonban olyan dolgokat kérnek számon a világi hatalmakon, amelyek csakis a keresztyének számára lehetnek érvényes előírások. Jogosan hívja fel a szerző a figyelmet arra a szerep- és értékzavarra, amellyel egyes keresztyének manapság a társadalom és a politika egészét saját mércéjük szerint próbálják rákényszeríteni a jobb útra: „Ebben a kontextusban, amikor – gyakran szűk mozgástérrel – jogszabályok által kényszerítjük rá az evangéliumot azokra a felebarátainkra, akik nem egyeznek bele, a keresztes hadjárat egy másik formáját eredményezi” (82). Ugyanakkor kérdés, hogy a profétai szellemű társadalom- és politikakritikák java része szűk értelemben vett *evangéliumi* értékeket kér-e számon a felelősökön, vagy pedig olyan, a nyugati társadalmakban széles körben elismert és ratifikált alapelvek betartását, amelyek megegyeznek a keresztyén értékrenddel (vagy egyenesen annak szellemiségében gyökereznek)? Ha például az egyház felszólal a kisebbségek jogainak tiszteletben tartása mellett, s az aktuális politikai hatalmat az alaptörvénybe és törvényekbe foglalt előírások betartására figyelmezteti, vajon valóban szereptévesztést követ-e el, hiszen „keresztyén” értéket vagy viszonyulást (jelen esetben, mondjuk, szolidaritást) vár el a „nem keresztyén” szereplőtől? Nem hinném. Saját téziséit és kritikáját némiképp Nugent maga gyengíti, amikor Brueggemannt idézve a profétai megszólalást holisztikus üzenetként mutatja be: a proféták nem egyik vagy másik *ad hoc* társadalmi problémára reagáltak (és reagálnak ma is), hanem a „domináns krízis” valós okaira hívják fel a figyelmet, a nép Istentől történő eltávolodását és a megtérés fontosságát hangsúlyozzák. Túl sok konkrét példát ezúttal sem találunk az elemzésben, így a szerző ismét egy fantomközösséget állít elénk, akik sokkal inkább a társadalomban jelentkező „tüneteket” próbálják orvosolni a valódi „betegség” helyett. Gyanítom, hogy a valóságban sok „prófétainak” számító teológus és egyház maga sem elégszik meg a szociális problémák tüneti kezelésével, ugyanakkor vallják azt, hogy a domináns téma – Krisztus megváltása – kihatással van a társadalom minden szegletére. Nugent szerint Jézus és Pál „kifogásolhatták volna a szegényeket sújtó mértéktelen adókat, a gazdagok körében elharapózó pedofiliát, az erőszakos militarizmust, a korrump bírósági rendszert vagy a császár imádatát – hogy csak néhányat említsünk. De alapvető profétai feladatuk az volt, hogy Isten országát hirdessék” (85.). Mondani sem kell, hogy a Jézus és Pál utáni első és második generáció keresztyén teológusai – sőt, azóta minden teológus – érezte, hogy a „domináns téma” elválaszthatatlan az egyházat is érintő eseti problémáktól. A keresztyénség apologetikus törekvése pedig kezdettől fogva az volt, hogy a társadalmi,

közösségi és magánélet területén jelentkező *minden* válságtünetet a kereszt fényében vizsgáljon meg, és az evangélium felől kínáljon rájuk megoldást. A leleplező prófétai hang nem elégszik meg azzal, hogy a zárt ajtókon belül helyet foglaló bennfentesek fülébe súgja az Isten akaratát.

Nugent negyedik, favorizált típusa a „papi modell”, amelyben az egyház alapvetően spirituális szolgálata révén közvetít Isten és a világ között. A Szentírás szerint a papok elsősorban Istennek szolgálnak, az Ő számára vannak elkülönítve, amikor pedig az Újszövetség „szent papsággal” bízza meg a hívőket (1Pt 2,5.9), akkor ugyanezt az elköteleződést erősíti meg, miközben elhívást kapnak arra is, hogy a kívülállók felé Isten akaratát hirdessék meg. A papi tisztséghez szorosan kötődik a szentség eszménye, amely a szerző szerint elsősorban morális természetű: a helyes életfolytatás által a papi modellt követő egyház prezentálja a világ előtt Isten szentségét. A szerző elképzelése szerint az egyház alapvetően azért van jelen a világban, hogy az üdvösség üzenetét hirdesse és közvetítse, s minden tevékenységével csakis ezt az egy missziót viheti végbe. A többi megközelítési típus nem képviseli olyan erőteljesen ezt a spirituális fókuszot, sőt, túllépve megbízatását az evangélium hirdetésére, más szerepekben tetszeleg: „abbéli igyekezetükben, hogy stratégiát alkossanak, mozgósítsanak és hangoztassák a világ társadalmi bajainak gyógyítását, gyakran szeretnék inkább megőrizni a fennálló rendet, ahelyett, hogy az üdvösség rendjét hirdetnék meg” (110.). Ezzel szemben a papi modell elsősorban az egyéni üdvösségre fókuszál, az eljövendő beteljesedésre tekint, s a világ elé is ezzel az üzenettel közeledik. Nugent érzékeli, hogy ez a „legbiblikusabb” típus könnyen szektásodáshoz és izolációhoz vezet, így a papi modellben lévő spirituális fókuszot a másik három legkiválóbb jellemzőivel próbálja meg ötvözni. Mivel az ószövetségi Lévi fiai nem rendelkeztek jól behatárolható saját területtel, így a szerző által revidált papi modellt követők is jó, ha emlékezetükbe vésik, hogy saját földjükön idegenek, akik egyszerre polgárai a világnak, miközben egy másik elköteleződés örököseiként elszeparálódnak attól. A papi menedékvárosokról szóló törvényi előírások (4Móz 35) természetes módon illusztrálják a papi modell horizontális potenciálját: a keresztyén egyházak – világtól való különbözőségük ellenére is – „biztonságos menedékhelyekként” szolgálnak a bűnösök számára: „Az egyház felismeri, hogy Krisztus minden ellenségeskedést megölt a kereszten, ledöntötte az embereket elválasztó falakat, és új emberiséget hozott létre, amely mindenkit szeretettel vár – egy új teremtés tör előre a régi közepette” (115.). Az elfogadó szólam némiképp lehalkul, amikor a betérők további sorsáról értesülünk: „Bár a papi menedékvárosok minden gyilkost befogadtak, mégsem engedték őket továbbra is gyilkolni a városon belül. Mondani sem kell, hogy a lévíták elvárták a gyilkosoktól, hogy átmeneti otthonukban békésen éljenek. A korábbi gyilkosoknak meg kellett tartaniuk a Tórát, amely a közös jót szolgálta. Ugyanígy az egyház is nyitott marad mindenki számára a világban, de azoknak, akik köztünk akarnak élni, csatlakozniuk kell a Krisztusban lévő közös életünkhöz. Isten szétszórta minket e világ városaiba, mi pedig ezekért a városokért létezzünk, de egy speciális életmódra is elhívott, ha pedig közöttünk akar valaki oltalmat találni, ezt az új életmódot kell magáévá tennie. Senkit sem kényszerítenek arra, hogy csatlakozzon hozzánk, és senkit sem

kényszerítenek a maradásra” (115.). Az áldozatbemutatással összefüggésben Nugent kiemeli a papi tisztség sáfárságát, amelyet a keresztyén egyház az úrvacsora szentségében közvetít: ahelyett, hogy a világi ügyletekbe bonyolódva harcolnánk, Isten arra hívta övéit, hogy a kenyér megtörésében arra az áldozatra mutassanak, amely mindenkiért adatott. A léviták feladata volt, hogy a Tórát tanítsák a népnek, amely egyértelmű megbízatást jelent a keresztyén egyház számára: bizonyosságot tenni Isten akaratáról a világ felé. Végül pedig az ószövetségi királyság idején élő udvari és kultuszi papok példáján a szerző azt fejti ki, hogy a vallási legitimitációt kereső politikai hatalmakat kijátszva az udvari papok számos zsoltárban Izrael egyetlen elismert királyának, Jahvének zengtek éneket, így pedig lényegében szubverzív módon kritizálták a fennálló rendet. Nugent hasonló tendenciát vél felfedezni a mában, amikor a politikai hatalmak minden lehetőséget megragadnak, hogy domesztikálják az egyházat, és eszközként használják fel saját hatalmuk legitimálására. Ebben a szituációban élesen kibomlik a különféle modelleket követő egyházak eltérő reakciója: „A királyi egyház a tekintély pozíciójából szólítja meg a világot, elmondva, mit kell tenniük, mivel mi valószínűleg jobban tudjuk. A szolgáló egyház örömmel él a világ kínálta lehetőségekkel, és megpróbálja a legtöbbet kihozni belőlük. A prófétai egyház a hatalmak szemébe mondja az igazságot, és felelősségre vonja őket azokon a pontokon, amelyekben szerintünk vétettek az isteni jogrenden. A papi egyház azonban a dicsőítés pozíciójából szólítja meg a világ vezetőit: felemeljük Istent, dicsőítjük az útjait, elismerjük az emberi vezetők behatároltságát és vakfoltjait, s arra hívjuk őket, hogy fogadják el Krisztus uralmát az egész világ felett” (121.). Ez a távolságtartás és spirituális fókuszú megnyilvánulás szolgálja leginkább az egyház és a világ javát a politikai instrumentalizáció fenyegetéseivel szemben. A könyv egy rövid exkurzussal zárul, amelyben a szerző a politikai választásokra applikálja tipológiáját, ismét hangsúlyozva az általa revideált papi modell felsőbbrendűségét a többivel ellentétben. Akik ezt az utat követik, azok vele együtt a felfokozott politikai pillanatokat is már-már „keresztyén sztoikus” nyugalommal képesek szemlélni: „Az örökkévalóság szempontjából minden választásra úgy tekintünk, mint amikor a legénység rangsorát újrendezik egy eleve süllyedő hajón” (125.).

Az egyház világhoz való helyes viszonyulásának kérdése kezdettől fogva az egyik legkényesebb problémák egyike a keresztyén teológiában. A teljes elkülönülés és totális asszimiláció végpontjai között pedig számos megoldási kísérlet született a kétezer év alatt. Korunk új kihívásai és a sokat szidott szekularizáció egyértelműen a peremre szorítani látszik az egyházat a társadalom véleményének formálásáért vívott harcban. A negligált és kisebbségi egyház víziója kétségtelenül vonzó lehet azok számára, akik ellenzik az egyház hegemoniára törekvését a világban. Ugyanakkor a reformatori hagyományban gyökerező teológus nehezen mond le arról, hogy az evangéliumból következő társadalmi, politikai, gazdasági és szociális konzekvenciákat egy az egyben elengedje. A Heidelbergi Káté a keresztyének identitását a Krisztus felkenetésében való részesezésben keresi: a vallástétel, a hálaáldozat és a bűn elleni küzdelem hármas-egy mandátumát követve éljük mindennapjainkat a Krisztussal való majdani uralkodásig (32. kérdés-felelet). Ezek egyikének feladása is végzetes következményekkel jár. Nugent

tipológiája meglátásom szerint helyesen mutatja be az extremitásokat, ezzel együtt azonban összességében nem hoz újat Niebuhr modelljeihez képest, inkább csak újabb szempontok szerint mutatja be a tipikus viszonyulásokat. Bár szimpatizálhatunk a szerző által propagált „papi modell” spirituális fókuszával, kérdésként merül fel, hogy ez az evangéliumközpontú viszonyulás a valóságban és a gyakorlatban milyen konzekvenciák formájában jut kifejezésre akkor, amikor a tagok az élet különféle területein próbálják navigálni saját meggyőződésüket. A szerző a könyv bevezetőjében is elismeri, hogy senki sem mentes saját kora hatásaitól, mégis a favorizált papi modellben mintha nagyon dichotóm módon viszonyulna az egyház és kultúra problémaköréhez. Fájóan hiányoltam az ígéretesnek tűnő cím ellenére is a krisztológiai hangsúlyokat, amely talán árnyaltabb belátásokkal igazította volna ki a szerző által megrajzolt szeparációs ekkleziológiát. Nugent bibliai hermeneutikája szintén hagy némi kívánnivalót maga után, az alaposabb exegetikai és bibliateológiai összefüggések sokkal meggyőzőbb és elgondolkodtatóbb érveket adhattak volna a különféle szentírási helyek pusztá recitálásánál. Egyetértek a szerzővel, hogy a niebuhri tipológia újragondolása hetven év után több mint aktuális, egyenesen szorító kényszer a ma teológusain, de ezt csakis a kijelentéssel (ami alatt *nem csak* a bibliai szövegeket értem), a keresztyén teológiai hagyománnyal és a kortárs társadalomtudományi elemzések eredményeivel történő kreatív párbeszédben lehet. Az egyház *helyes* viszonyulása a világhoz túl nagy kérdés ahhoz, hogy kevesebbel beérjük.